

TRES EIXOS FONAMENTALS DE LA REFLEXIÓ SOBRE LA PERSONA EN LA FILOSOFIA DE JACQUES MARITAIN

Jordi Giró

UNIVERSITAT RAMON LLULL

Estudi sobre els tres eixos fonamentals de la concepció antropològica de Maritain: una paradoxa, una tensió i una antinòmia. La paradoxa: l'home és un ésser que naturalment desitja un fi, Déu, que no pot aconseguir comptant solament amb les seves pròpies forces. La tensió: la seva condició bipolar, individu i persona, que crea dues atraccions en conflicte. La antinòmia: la relació de l'home i la societat: l'home supera la societat però ha de sotmetre's a ella, i la societat ha d'ajudar l'home a superar-la i assolir el seu destí etern com a persona.

Introducció

Hom podria afirmar que la preocupació essencial de tota l'obra de Maritain és humanista. La seva filosofia vol respondre a la pregunta sobre l'home, sobre el seu sentit i les seves implicacions en el món i en la història, sobre el misteri metafísic que atresora i la inserció en la societat i en la cultura. Ara bé, l'humanisme de Maritain és un humanisme crític amb els corrents humanistes de la modernitat, perquè parteixen d'una posició antropocèntrica.

L'antropocentrisme, que consisteix en la pretensió de situar exclusivament l'home en el centre de tota reflexió, és considerat pel nostre autor com una desviació de l'evolució de la història de la cultura. Amb la Reforma i el Renaixement, la història de la cultura ha pres una direcció errònia i s'ha desviat del seu camí en voler separar-se progressivament de Déu.

A l'Edat Mitjana, les criatures eren vistes i definides en funció de Déu i, per tant, en cert sentit, van ser enteses des de fora d'elles mateixes. La realitat estava referida a un univers en el qual Déu

no tan sols n'era el centre, sinó que n'era l'única possibilitat d'explicació. L'Edat Mitjana veié el món des de Déu i es caracteritzà per ésser el que Maritain anomena una època cultural irreflexa.

Per reacció de creixement normal, d'una època irreflexa hem passat a una època reflexa, el món modern, en la qual s'ha volgut rehabilitar la criatura contingent i dignificar l'home. L'error de la cultura moderna, del món eixit de la Reforma, el Renaixement i la Revolució Francesa, no ha estat pas el de voler ser una època humanista, sinó de veure en l'humanisme una rivalitat o una exclusió de Déu. Afirmar l'home ha significat per a ella negar Déu i, a la inversa, no negar Déu ha significat desfavoritzar o menysprear l'home i les seves capacitats.

La superació d'aquesta aparent contradicció entre Déu i l'home és la clau de volta de la proposta maritainiana. Cal refer l'antropologia i reconstruir el procés de la cultura des del Renaixement, rehabilitant l'home, ben cert, però en un humanisme que no el separi de Déu. Cal rehabilitar la criatura en Déu dins del marc d'un humanisme integral, un humanisme de l'Encarnació, que restitueix la relació entre Déu i l'home en el seu punt correcte¹.

78

Podem trobar eixos o línies de força en aquesta concepció antropològica de Maritain els quals ens serviran de guia en l'exposició del seu pensament:

1r. Una paradoxa: l'home és un ésser que naturalment desitja un fi, Déu, que no pot aconseguir comptant solament amb les seves pròpies forces.

2n. Una tensió: la seva condició bipolar, individu i persona, que crea dues atraccions en conflicte, sobre les quals ha de decidir en cada moment de la seva història.

3r. Una antinòmia: la relació de l'home i la societat. L'home supera la societat però no pot ser veritablement home sense sotmetre's a ella, al mateix temps que la societat, si vol ser veritablement humana, ha d'ajudar l'home a superar-la i a assolir el seu destí etern com a persona.

La paradoxa: un ésser que desitja el sobrehumà

Diverses vegades cita Maritain la coneguda frase aristotèlica segons la qual allò més pregon de l'home són les seves aspiracions sobrehumanes.

¹ Aquest és el tema central de la primera part del llibre de MARITAIN, Jacques. *Humanisme integral*. Barcelonà: Edicions 62, p. 266.

"Proposar a l'home només l'humà, observava, (Aristòtil) és traïr-lo i voler-en la desgràcia, perquè per la principal part d'ell, que és l'esperit, l'home és cridat a alguna cosa millor que una vida purament humana."²

Aquest desig del sobrehumà, al qual fa referència Aristòtil, Maritain l'identifica amb el desig de Déu. L'home és un ésser religiós, un ésser que porta inscrit en si mateix el senyal indeleble del Transcendent, cosa que fa que aquest desig sigui una necessitat natural. L'home, pel fet mateix d'ésser home, és un ésser religiós i està assedegat de Déu.

Per justificar aquesta identificació, l'autor, seguint Sant Tomàs d'Aquino, parteix de la clàssica distinció entre la intel·ligència i la voluntat de l'home. En tant que dotat d'intel·ligència, l'home és un ésser racional capaç de conèixer, pensar i jutjar no tan sols el món exterior i la natura que l'envolta, sinó també de jutjar-se a si mateix i les accions que desenvolupa. En tant que dotat de voluntat, és un ésser que té desitjos i que és llençat vers el món, inclinat a ell de forma espontània i necessària.

L'home té desitjos perquè és un ésser mancat i indigent, el qual per sobreviure necessita apropiari-se d'objectes exteriors a ell. D'aquesta necessitat d'apropiació de béns particulars, Maritain en diu apetència sensitiva (appétit sensitif). Aquesta apetència és comuna a tota la resta d'animals, i és la que funda la noció de bé en general. Hi ha, doncs, una funció de finalitat, o de tendència vers quelcom que l'home no posseeix en si mateix. Ara bé, l'home no tan sols tendeix de forma espontània vers l'exterior sinó que, pel fet de tenir intel·ligència, tendeix vers al bé com a tal, a un bé d'amplitud universal que el pugui sadollar absolutament. La voluntat és de tal forma en l'home que tendeix a un bé absolut i infinit capaç d'omplir-lo totalment. Expressat de manera més poètica, podríem dir que les mesures del cor humà són tan grans que cap objecte extern pot saciar la seva set de plenitud. És aquesta tendència allò que Maritain anomena apetència racional. (appétit rationnel).

"... en toute nature qui a l'intelligence doit donc exister un pouvoir d'aimer et de désirer essentiellement distinct de l'appétit sensitif, et qui tend au bien comme tel, au bien selon son ampleur universelle et selon qu'il imbibe transcendentement toute chose bonne: c'est l'appétit rationnel ou la volonté".³

² MARITAIN, Jacques. *Humanisme integral*. Barcelona: Ediciones 62, p. 21.

³ MARITAIN, Jacques. *Du régime temporel et de la liberté*, Desclès de Brouwer. Paris, p. 7-8.

Si la voluntat espontàniament es dirigeix vers un bé absolut i d'amplitud universal, això vol dir que l'home no pot no voler, ni no desitjar, amb totes les seves forces i des del més pregon de si mateix, un bé tal que l'ompli sencer⁴.

L'home no és lliure d'un tal desig de plenitud, d'infinít i d'absolut. La seva capacitat infinita d'estimar el duu necessàriament vers un objecte d'unes tals dimensions que no pot ser altre que Déu.

"... la volonté (...) elle a une détermination nécessaire, il y a quelque chose qu'elle veut en vertu même de ce qu'elle est: c'est le bien comme tel. Elle veut nécessairement quelque chose dont elle sait seulement qu'il sature tout désir (...) parce qu'elle a par nature une capacité infinie, et parce qu'elle tend par nature et nécessairement à un infini qui la comble..."⁵

És per aquesta obertura espontània de la voluntat que l'home és un ésser naturalment religiós, perquè està naturalment dirigit a l'absolut de Déu, l'ésser en qui només podrà trobar la plena realització de les seves aspiracions.

L'home tendeix naturalment al sobrehumà. Però, és capaç, l'home, d'abastar aquest desig tan pregon de la seva naturalesa? La resposta és rotunda: no n'és capaç.

80

"La paradoxe de la nature humaine est que pleine de faiblesse et de misère elle se porte au sur humain plus aisément qu'à l'humain."⁶

Un ésser que desitja des del més pregon de si mateix allò que no pot abastar, i que, en canvi, tot allò que abasta no l'omple realment sinó que el deixa insatisfet, és un ésser desequilibrat, inestable, sempre en tensió, sempre en camí vers allò que intueix però que no pot contenir dins seu.

"És un ésser desconcertat, ferit - pel diable que el fereix de concupiscència, per Déu que el fereix d'amor. D'una banda, porta l'herència del pecat original, neix despullat dels dons de la gràcia, i no substancialment corromput, sinó solament ferit en la seva naturalesa. D'altra banda, ha estat fet per a un fi sobrenatural: veure Déu tal com és, ha estat fet per assolir la mateixa vida de Déu"⁷.

Assolir la mateixa vida de Déu, en paraules més provocati-

⁴ "... nous ne pouvons pas ne pas vouloir une fin dernière, pour laquelle tout le reste est voulu". MARITAIN Jacques *du régime temporel et de la liberté*, op. cit., p. 17.

⁵ MARITAIN, Jacques. *du régime temporel et de la liberté*, op. cit., p.8.

⁶ MARITAIN, Jacques. *du régime temporel et de la liberté*, 3.

⁷ MARITAIN, Jacques. *Humanisme integral*. op. cit., p.28.

ves, no vol dir sinó que el desig més pregon de l'home és la divinització, esdevenir Déu, ser Déu. Heus ací la gran paradoxa de l'home, es tracta d'un ésser que tendeix ineficaçment a la transcendència, la qual, per les seves pròpies forces, no pot aconseguir.

Voldria posar un èmfasi especial en aquesta afirmació de la inestabilitat i la paradoxa humanes, perquè crec que és un dels eixos més essencials de la visió maritainiana de l'home. L'home desitja per natura, pel fet de ser home, allò que naturalment no pot aconseguir, i això vol dir que la seva vida és una tensió constant i que la realització humana rau en el fet d'establir una solució a aquesta paradoxa que cada home particular té la responsabilitat de cercar. Aquesta és, alhora, la seva gran joia i el seu gran dolor, la seva esperança i la seva frustració, la seva pregona llibertat i també una enorme responsabilitat amb si mateix. Es tracta, a més, d'una paradoxa que no té solucions preestablertes, només pot resoldre's deixant-hi l'existència en marxa vers Déu.

"La paradoxal necessitat d'un ésser atret pel no-res de passar al sobrehumà fa que no hi hagi per a l'home cap equilibri estàtic, sinó solament un equilibri en tensió i moviment"⁸.

L'home desitja Déu, està assedegat de Déu, i sense Ell no és res, és no-res, una passió inútil de divinització. D'Ell ve i a Ell torna. L'autor adverteix, però, que hi ha dos formes de proposar-se la deïficació: la falsa i la veritable. La falsa intenta que l'home esdevingui Déu només a través de les seves pròpies forces i per mitjans naturals. Aquesta forma de divinització provoca una contradicció interna insoluble en l'home, perquè pel sol fet d'ésser criatura i contingent, no pot esdevenir Déu pels mitjans que li són propis.

La forma atea de divinització de l'home ha intentat assolir per a l'home la llibertat de Déu, negant radicalment Déu i reunint en un home purament natural totes les aspiracions sobrenaturals. Aquesta falsa deïficació és una pretensió ineficaç que ha acabat provocant els conflictes de l'època moderna i la seva liquidació en el segle XX.

La veritable forma de divinització, en canvi, essent conscient de la paradoxa de l'home que tendeix a ser Déu, cosa que no pot ésser de cap de les maneres per la seva pròpia constitució contingent, entén que només és possible esdevenir Déu obrint-se al do que Déu ens fa de convidar-nos a participar de la seva divinitat. Per

⁸ MARITAIN, Jacques. *Humanisme integral*. op. cit., p.113.

la gràcia, Déu ens atrau vers Ell i, a través d'aquesta gràcia, podem esdevenir Déu per participació en la seva divinitat. L'home pot esdevenir Déu si s'obre a la gràcia i es deixa transformar per l'acció de Déu. Només adherint-se i unint-se a Déu, l'home és capaç d'esdevenir Déu per participació.

"C'est par leur union à Autre qu'eux, et d'où dérive tout être et tout bien, que les esprits créés peuvent parvenir à une telle plénitude de spontanéité (...) Fini et malheureux dans son être, l'homme ne peut passer à une condition surhumaine que par l'adhésion de l'intelligence et l'amour à un objet meilleur"⁹.

Adhesió, de coneixement per la intel·ligència i d'amor per la voluntat, a un ésser que és transcendent, trinitari i lliure. En aquest procés d'adhesió, l'amor hi juga un paper fonamental. Amor, que en el seu sentit més profund, vol dir despreniment, do de si, ofrena i, a la fi, gratuïtat. Altrament dit, l'home només esdevé Déu adherint-se a un ésser que l'estima gratuïtament, que s'ofereix i es posa al seu costat per fer-lo créixer des de dintre d'ell mateix i que el potencia d'aquesta manera fins a l'infinit que Ell mateix és. És per això que la deïficació de l'home —i aquest és el gran atractiu que exerceix el cristianisme en Maritain— és un joc de sol·licitacions i d'ofertaments mutus, d'iniciatives entrecreuades i de deixar-se transformar per l'altre.

Déu pren la primera iniciativa i l'home, si accepta el repte, es deixa seduir per un ésser que l'atrau vers Ell d'una forma suau i respectuosa. Així és com l'home pot esdevenir Déu, per adhesió, acollint i recollint la donació que Déu li fa.

La veritable dedicació exigeix que l'home surti de si mateix. És condició indispensable que l'home no se situï en el centre de si mateix.

"... ils entrent, comme dit Saint Jean de la Croix, dans la vie même des Personnes divines, aimant Dieu comme il nous aime et comme il s'aime -et donnant Dieu à Dieu même: voilà le terme du progrès de l'âme (...). Le saint s'est délivré de la propriété de lui-même, pour la donner à Dieu, et cela est possible parce que Dieu est plus nous-mêmes que nous mêmes; perdre son âme pour lui n'est donc pas la perdre, mais la trouver..."¹⁰.

És per aquest motiu que l'antropocentrisme ha viciat de soca-rel la modernitat, perquè ha tergiversat la veritable ànsia de divinització de l'home tancant-lo sobre si mateix. Maritain oposa

⁹ MARITAIN, Jacques. *Du régime temporel et de la liberté*. op. cit., p. 42

¹⁰ MARITAIN, Jacques. *Du régime temporel et de la liberté*. op. cit., p. 43

l'antropocentrisme, que és responsable de la falsa deïficació, i l'humanisme integral, que manifesta l'única manera d'aconseguir la veritable deïficació a través de descentrar-se i obrir-se al do de Déu.

Fins ara hem estat sempre parlant de l'aspiració natural que l'home té de Déu, d'esdevenir també ell Déu, i que això només és possible si l'home no se situa a si mateix al centre de la seva preocupació. Cal que l'home situï al centre Déu, que es perdi en Ell per recobrar-se i guanyar-se a si mateix, tal com deia S. Joan de la Creu. No en serà difícil de reconèixer que Maritain no és original i que simplement pretén de recuperar una argumentació multisecular. A més, com a bon tomista, proposa que és a través de la visió beatífica, o sigui, a través de la contemplació, que l'home entra a formar part de Déu.

"... la visión beatífica es (...) el acto soberanamente personal mediante el cual (...) entra el alma en el mismo goce de Dios y vive del bien increado, que es la misma esencia divina, el bien común increado de las tres divinas Personas"¹¹.

Però, tot i això, en la mateixa obra afegeix:

"Destinada y ordenada a aquel que es el Bien por esencia (...) el objeto de su visión (...) será Dios tal como es en sí mismo. Son así dos en uno solo: Dios y ella; dos naturalezas en una sola visión y en un solo amor; quedando así el alma llena de Dios. Queda constituida en sociedad con Dios; posee un bien común con Dios, el mismo bien divino."¹².

Si ens fixem bé en la frase que he subratllat, "queda constituïda en societat amb Déu", se'ns obre un espai insospitat en l'argumentació: l'home és cridat a esdevenir societat amb Déu, o a esdevenir societat de Déu. Tenint en compte que el Déu cristià és un ésser trinitari, o sigui, una comunitat, de fet, el que Maritain està dient és que l'home és cridat a fer-se u amb un ésser comunitari, o si volem, a realitzar-se plenament en una comunitat o una societat perfecta.

"Dans la Sainte Trinité la notion de personnalité arrive à la plénitude de l'acte pur. On a alors une société divinement parfaite, où trois Personnes égales et consubstantielles ont pour bien commun leur nature même..."¹³.

Heus ací la clau per a comprendre la importància que

¹¹ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*, Debedec - Desclée de Brouwer, Buenos Aires, p. 23-24.

¹² MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*, op. cit. p. 24

¹³ MARITAIN, Jacques. *Du régime temporel et de la liberté*, op. cit., p.57

Maritain dóna a descentrar-se de si mateix per esdevenir Déu, perquè Déu no és altra cosa que una comú unió, que atrau tot vers si a esdevenir, com Ell, una comunió perfecta. En l'ésser de Déu, allò essencial i definitori és donació, expansió, difusió d'amor. Un ésser que desborda de plenitud i que en lloc de ser per a si, és per als altres. I aquesta és també la clau de comprensió de la tendència natural de l'home a la vida en societat, i de la vida de comunió amb els seus semblants; en ella, l'home hi aprèn, com en una escola, els primers passos de la seva destinació final.

Maritain explica que l'home desenvolupa un moviment vertical en el si de la societat humana, com si es tractés d'un mitjà d'aprenentatge per a entrar en la societat perfecta de Déu, la seva fi.

"Il y a un mouvement pour ainsi dire vertical des personnes elles-mêmes au sein de la société (...) la racine première de la personne n'est pas la société, mais Dieu; et parce que la fin ultime de la personne n'est pas la société, mais Dieu (...) la personne réclame la société et tend toujours à la dépasser, jusqu'à ce qu'elle entre enfin dans la société de Dieu."¹⁴

Així doncs, la paradoxa de l'home, que és un ésser que és cridat al sobrehumà, només es resol a través de la donació que d'ell mateix pot oferir descentrant-se i omplint-se d'altri, per esdevenir, a la fi, un ésser comunitari en Déu.

La tensió: un ésser bipolar, la condició individu i persona

La connaturalitat existent entre Déu i l'home és expressada en la Bíblia en forma d'imatge. L'home és imatge de Déu¹⁵. Com podria voler ser Déu, si d'alguna manera l'home no fos semblant a Ell?. Com podria aspirar a esdevenir Déu, encara que sigui ineficaçment, si no portés inscrit dins seu el senyal de la natura divina?. És precisament això el que el llenguatge bíblic vol dir: l'home s'assembla a Déu, el reflecteix, el dóna a conèixer, el manifesta. Quan Maritain es refereix a aquesta metàfora, puntualitza que és "el" misteri metafísic de la nostra natura, allò més íntim i diferenciador de l'home.

¹⁴ MARITAIN, Jacques. *Les Droits de l'home et la loi naturelle*, oeuvres complètes. Vol. VII (1939-1943), Éditions Universitaires Fribourg, Fribourg, P. 630-631.

"El segundo movimiento es (...) vertical (...) de la vida de las personas en el seno de la vida social (...) la persona reclama la sociedad y aspira constantemente a sobrepasarla, hasta el día en que entre finalmente a tomar parte en la sociedad de las Personas divinas que la colmará plenamente, dándole infinitamente más de lo que naturalmente pudiera exigir". MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*, op. cit., p.84

¹⁵ Gn. 1 26-27

"... lo más hondo y esencial de la dignidad de la persona humana es el tener con Dios no solamente un parecido común a las demás criaturas, sino el parecersele en propiedad, el ser imagen de Dios, porque Dios es espíritu, y el alma procede de Dios, ya que tiene por principio de vida un alma espiritual, un espíritu capaz de conocer, de amar y de ser elevado por la gracia a participar de la misma vida de Dios, para conocerle, finalmente, y amarle como se conoce y ama él mismo"¹⁶.

He subratllat les paraules "persona humana" expressament, perquè el concepte persona manifesta, en llenguatge filosòfic, allò que el llenguatge religiós anomena icona, o sigui, fidel imatge de Déu.

Aquest concepte ens introdueix en el nucli de la reflexió maritainiana sobre l'home, la distinció entre individu i persona. És una distinció, extreta també del pensament de Sant Tomàs a través de les obres de Schwalm i Garrigou-Lagrange, que implica la comprensió de l'home com un ésser bipolar¹⁷.

En paraules del mateix Maritain:

"Quand nous disons qu'un homme est une personne, nous voulons dire qu'il n'est pas seulement un morceau de matière, un élément individuel dans la nature, comme un atome, une tige de blé, une mouche ou un éléphant est un élément individuel dans la nature (...) l'homme est un animal et un individu, mais pas comme les autres. L'homme est un individu qui se tient lui-même en main par l'intelligence et la volonté; il n'existe pas seulement d'une façon physique, il y a en lui une existence plus riche et plus élevée, il surexiste spirituellement en connaissance et en amour. Il est ainsi en quelque manière un tout, et non pas seulement une partie, il est un univers à lui-même, un microcosme, dans lequel le grand univers tout entier peut être contenu par la connaissance, et qui par l'amour peut se donner librement à des êtres qui sont à lui comme d'autres lui-même, -relation dont il est impossible de trouver l'équivalent dans tout l'univers physique"¹⁸.

¹⁶ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*, op. cit.

¹⁷ "... el ser humano está situado entre dos polos: uno material (...) eso que llamamos, en el sentido estricto de la palabra, la individualidad, y otro polo espiritual, que concierne a la verdadera personalidad (...), la distinción entre individualidad y la personalidad es una distinción clásica que pertenece al acervo intelectual de la humanidad" MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*, op. cit. p.37.

¹⁸ MARITAIN, Jacques. *Les Droits de l'home et la loi naturelle*, op. cit. p. 620.

La polaritat individu

Maritain explica que fora de l'esperit només existeixen realitats individuals i que només aquestes realitzen l'acte d'existir. O sigui, que només es pot existir de forma individual. Així, la font i l'origen de l'individu que és l'home, és la matèria. L'individu és un animal que, en tant que material, és una part, un fragment de la natura, l'espècie, la societat, el cosmos...

"En cuanto somos individuos, cada uno de nosotros es un fragmento de una especie, una parte de este universo (...)"¹⁹.

I que, al mateix temps que existeix de forma física, aquesta manera d'existir és precària i està amenaçada contínuament perquè tendeix a dissoldre's i a dispersar-se en la multiplicitat. Com que la seva unitat és precària i està amenaçada, per mantenir la seva identitat s'ha d'allunyar dels altres éssers i necessita prendre per a si contínuament, reafirmant la seva diferència i imposant-se a la resta dels éssers.

"(...) la individualidad, por ser en mi lo que de mi excluye todo lo que son los otros, equivale a la mezquindad del ego, constantemente amenazada y siempre ávida de tomar para sí, que deriva de la materia en una carne animada por el espíritu"²⁰.

86

En la mesura en què és indigent, en tant que part, és esclau de les seves necessitats i desitjos, està sotmès a les lleis físiques de la naturalesa i està determinat pel cosmos, engranatge del qual forma part i que no li pressuposa cap tipus de dignitat.

"... un puntito de la inmensa red de fuerzas y de influencias cósmicas, étnicas, históricas, por cuyas leyes está regido; puntito sometido al determinismo del mundo físico"²¹.

Però l'home no existeix solament com a ésser individual, no és només individu, sinó que també és persona.

La polaritat persona

El senyal de la personalitat és ser independent i un tot per a si; així, doncs, independència i totalitat són els trets més propis i característics de la persona.²²

L'autor ens mostra com aquestes nocions d'independència i

¹⁹ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*, op. cit. p. 41.

²⁰ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*, op. cit. p. 41.

²¹ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*, op. cit. p. 41.

²² " (...) La tradición metafísica occidental define a la persona por la independencia, como una realidad que, subsistiendo espiritualmente, constituye un universo aparte y un todo independiente".

totalitat personal van néixer i es van desenvolupar al mateix temps que les reflexions teològiques dels primers segles del cristianisme, i que després es van aplicar a l'home. És per aquest motiu que el concepte de persona és una noció analògica que es va realitzant en graus diversos. La personalitat no es veu plenament realitzada, en la seva independència i totalitat absolutes, si no és en Déu, que és l'analogat suprem. La persona humana és en el grau més baix de l'escala de la personalitat. És una persona precària i indigent, perquè al mateix temps que és persona, forma una unitat substancial amb la individualitat material. Tanmateix, per molt precària i indigent que sigui, la seva font segueix essent l'esperit i, com a tal, és un tot, un microcosmos independent.

Com que allò propi de l'esperit és la generositat i l'obertura a les comunicacions de la intel·ligència i l'amor, l'home, en tant que persona, vol donar-se a d'altres, que reconeix com a iguals a si mateix. L'home tendeix per la comunió envers els altres homes.

"Nada tiene que ver la subjetividad de la persona con la unidad sin puertas ni ventanas de la mónada leibniziana (...) exige la expansión y la comunicación de la inteligencia y del amor (...) exijo comunicarme con el otro y con los otros, en el orden del conocimiento y del amor. Es esencial a la personalidad el exigir un diálogo en el que las almas se comuniquen entre si"²³.

I, perquè és esperit, no existeix tan sols físicament, sinó que sobreexisteix, i és subsistent, car existeix de la mateixa existència de la seva ànima i gràcies a ella. Sobreexisteix en la dimensió de l'esperit i en allò que li és propi: la intel·ligència i l'amor. Pel coneixement pot contenir dins seu l'univers sencer i per l'amor s'obre a d'altres persones, i pot rebre-les també com un do, com un oferiment que elles mateixes fan de si vers ella.

La persona és també un principi d'unitat i un centre d'interioritat que consolida el compost substancial humà, i en tant que independent, està dotat de llibertat d'elecció i destinat a la llibertat d'autonomia.

Per últim, té, com a persona espiritual, una dignitat eminent, perquè estableix una relació directa amb l'absolut de Déu.

Dues atraccions en conflicte

Agrupant en parells de conceptes el que hem expressat fins aquí, individu i persona es correspondrien a d'altres parells com

²³(...) MARITAIN, Jacques: *La persona y el bien común*. op. cit. p.4.3

natural i sobrenatural, matèria i esperit, ser part i ser tot, prendre per a si i donar, existència física i sobreexistència metafísica, dispersió i unitat, servent i independent, determinat i lliure. Podem veure en aquesta llista l'expressió de l'estat de conflicte i de tensió bipolar que, tal com hem intentat de mostrar, és allò més característic de la constitució de l'home. Cal insistir en què són dos pols i no dues realitats separades. L'home és una unitat, composta, tensa i desequilibrada, però una veritable unitat.

"... es muy evidente que no se trata de dos cosas separadas. No existe en mí una realidad que se llama mi individuo y otra que se dice mi persona sino que es un mismo ser, el cual en un sentido es individuo y en otro es persona. Todo yo soy individuo en razón de lo que poseo por la materia, y todo entero persona por lo que me viene del espíritu."²⁴

Som davant d'un ésser que té un doble aspecte i en el qual cada aspecte, cada polaritat, té la seva importància. L'una és impossible sense l'altra, i a l'inrevés. En cap cas hem de veure connotacions de menyspreu per la matèria individual de l'home. No hi ha en Maritain ni rastre del maniqueisme o del gnosticisme que condemna la matèria pensant-se que així la persona espiritual brillarà amb tot el seu esplendor. Sacrificar l'individu material seria tant com dir sacrificar l'home sencer, perquè la condició de possibilitat de l'existència és la matèria. L'estructura interna d'aquesta tensió la podríem expressar dient que és això, però també allò, o a la inversa, que no és tan sols allò sinó que també és això.

L'home és un ésser que no està acabat, està més aviat fent-se sempre, és un projecte i un moviment a través del temps i de la seva pròpia història.

"... el hombre debe realizar y completar, por su voluntad, aquello que su naturaleza es en bosquejo. Según una frase conocida que remonta a Píndaro y que es de mucha profundidad, el hombre debe devenir o hacerse lo que es"²⁵.

Per tant, la bipolaritat que s'estableix entre l'individu i la persona no és estàtica, ni està fixada d'una vegada per totes en un moment de l'existència humana, sinó que crea una tensió que només es resol en el propi moviment, de camí.

De què és projecte, l'home?. De què és esbós?. L'home és un projecte de Déu. Vol esdevenir Déu però no pot ser-ho comptant només amb les seves pròpies forces. I vol ésser Déu, perquè en el

²⁴ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*. op. cit. p. 46.

²⁵ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*. op. cit. p. 47.

més pregon de si mateix s'assembla a Déu i és la seva imatge. Traduint el mot imatge al concepte filosòfic de persona, acabarem per dir que la seva història, per consegüent, no serà altra cosa que la conquesta progressiva de la personalitat.

Tanmateix, és la propi home a qui pertoca de decidir vers on dirigirà el seu esforç, si es decantarà vers la conquesta del pol personal o, més aviat, vers l'individual.

"... por ser libre y ocuparme todo entero, cada uno de mis actos es arrastrado ya en un movimiento que va hacia el centro supremo al que tiende la personalidad, o bien en un movimiento que va hacia la dispersión en la que, abandonada a sí misma, la individualidad material cada vez cae más bajo"²⁶.

Si el seu desenvolupament el dirigeix vers la individualitat material, optarà per prendre per a si, posant-se al centre de si mateix, amb la qual cosa la persona que hi ha en ell tendirà a dissoldre's i a desfer-se, tancant-se al do de Déu i a la possibilitat d'esdevenir Déu per participació. En canvi, si opta per la personalitat espiritual, tendirà a unificar-se i a esdevenir Déu per participació, a través de la sobreexistència, la qual el durà a obrir-se al coneixement i a l'amor propi de l'esperit.

Hem de veure en la bipolaritat individu i persona, doncs, com dues atraccions que tensen l'home contínuament. Cal que cada home trobi el seu propi equilibri entre aquests dos pols de si mateix, heus ací la seva llibertat.

D'aquesta manera, la paradoxa de l'ésser humà, que tendeix per naturalesa vers Déu, encara que sigui ineficaçment, es fonamenta en la seva condició bipolar.

Una antinòmia: la relació de l'home i la societat

L'home, per fi, exigeix formar part de la societat. I ho exigeix perquè ell és un ésser naturalment social. Recollint la definició aristotèlica segons la qual l'home és un *animal polític*, Maritain diu:

"La société se forme comme une chose exigée par la nature, et (parce que cette nature est la nature humaine) comme une oeuvre accomplie par un travail de raison et de volonté, et librement consentie. L'homme est un animal politique, c'est-à-dire, que la personne humaine demande la vie politique, la vie en société"²⁷.

Aquesta exigència de la vida social, que reclama l'home per al seu desenvolupament, té dos aspectes principals que neixen de

²⁶ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*. op. cit. p. 47.

²⁷ MARITAIN, Jacques. *Les Droits de l'home et la loi naturelle*. op. cit. p. 622

la condició bipolar de l'home. En tant que individu material, l'home necessita de la societat per tal que ella li cobreixi i li proporcioni les condicions de vida material que li són indispensables per a sobreviure i desenvolupar-se. En tant que persona espiritual, exigeix la societat per la seva tendència a la comunió, al coneixement i a l'amor que, com hem dit, són allò propi de l'esperit.

"... non seulement à cause des besoins et des indigences de la nature humaine, en raison desquelles chacun a besoin des autres pour sa vie matérielle, intellectuelle et morale, mais aussi à cause de la générosité radicale inscrite dans l'être même de la personne, à cause de cette ouverture aux communications de l'intelligence et de l'amour qui est le propre de l'esprit, et qui exige l'entrée en relation avec d'autres personnes (...) la personne ne peut pas être seule (...) elle-même elle veut se dire: à qui, sinon à d'autres personnes?"²⁸

Per això, no tan sols necessita de la societat per causa de les seves indigències materials com a individu, sinó, i sobretot, en funció de la seva generositat, la qual l'impulsa a donar-se i a créixer en una relació humana de comunió i, més enllà i tot, vers Déu. L'home reclama la societat, doncs, i en primer lloc, pel fet de ser persona, i perquè és en la societat, i a través d'aquesta com va aprendre el camí que el duu a ser Déu, a través del moviment vertical que l'obre i el porta vers la societat de Déu.

"¿Por qué Razón la persona exige por naturaleza vivir en sociedad? En primer lugar, en cuanto es persona, es decir en virtud de las perfecciones mismas que le son propias y en virtud de esa tendencia a la comunicación del conocimiento y del amor de que hemos hablado, y que exigen establecer relaciones con las demás personas (...) tiende a sobreabundar en las comunicaciones sociales, según la ley de la sobreabundancia que está escrita en lo más profundo del ser, de la vida, de la inteligencia y del amor"²⁹.

Només en segon lloc exigeix la vida en societat pel fet de ser individu material i estar ple de desitjos, de necessitats i per fer-li falta ajuda per tal de poder-se desenvolupar.

"En segundo lugar (...) en virtud de sus necesidades (...) de las exigencias que derivan de su individualidad material (...) la sociedad aparece así como proporcionando a la persona las condiciones de existencia y de desenvolvimiento que necesita"³⁰.

²⁸ MARITAIN, Jacques. *Les Droits de l'home et la loi naturelle*. op. cit. p. 622

²⁹ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*. op. cit. p. 53

³⁰ MARITAIN, Jacques. *La persona y el bien común*. op. cit. p. 54

Tanmateix cal especificar que aquestes necessitats no són solament les de tipus estrictament material, imprescindibles per a la supervivència, com el menjar i el vestir, sinó que inclouen les necessitats derivades de la instrucció, l'ensenyament i tot el bagatge de costums i hàbits que només una societat pot donar.

L'home exigeix la societat com a imprescindible per al seu desenvolupament en tant que persona i en tant que individu, però tendeix contínuament a sobrepassar-la. És, per tant, part de la societat i hi està sotmès, però, al mateix temps, no s'exhaureix en la societat sinó que en va més enllà, vers els horitzons de la vida sobrenatural i eterna.

Per tal d'explicar-ho, Maritain usa sovint dues cites de la *Summa Theologica* de Sant Tomàs d'Aquino. L'home tot sencer pertany a la societat com una part:

"Quaelibet persona singularis comparatur ad totam communitatem sicut pars ad totum"³¹.

Però això no és pas així, segons tot el que és l'home. Hi ha aspiracions en ell que el fan estar molt per sobre de la societat. I per aquestes aspiracions que transcendeixen la vida política, és superior a la societat i la sobrepassa com una totalitat independent:

"homo non ordinatur ad communitatem politicam secundum se totum et secundum omnia sua"³².

L'home, en tant que individu, és part de la societat i està sotmès a ella, mentre que, en tant que persona, la transcendeix com un tot independent.

D'aquesta manera venim a parar ara en una antinòmia: la de la relació entre la vida personal i la vida social. L'home i el grup, o sigui la societat, estan interconnectats, es necessiten i es reclamen mútuament. Així, l'home no es pot trobar a si mateix si no és a través del grup i subordinant-se a la vida social; mentre que el grup no aconsegueix la seva finalitat si no guarda i protegeix el fi transcendent de cada home particular, que el grup no posseeix.

"... sorgeix l'antinòmia que crea l'estat de tensió propi de la vida temporal de l'ésser humà: hi ha una obra comuna que s'ha de realitzar pel tot social (...), les persones són subordinades a aquesta obra comuna. I malgrat això, el que hi ha de més profund en la persona, la seva vocació eterna, amb els béns destinats a aquesta vocació, és sobreordenat a aquesta obra comuna i la finalitza"³³.

³¹ *Summa Theologica*. II-II, 64, 2.

³² *Summa Theologica*. I-II, 21, 4 ad 3.

³³ MARITAIN Jacques. *Humanisme integral*. op. cit. p.113.

L'home necessita de la societat per desenvolupar-se, però la sobrepassa, i la societat no pot dur el nom de societat humana si no respecta i ajuda cada persona a realitzar-se plenament transcendint-la.

És tant com dir que la societat, que és una societat de persones, no és un tot format de parts sinó d'altres tots. Per tant, malgrat que el bé comú és superior al bé de les parts, aquest bé comú ha de retornar sobre cada una de les parts, o sigui, cada una de les persones particulars, respectant-les com allò que són: totalitats.

"... d'une part la vie en société est naturelle à la personne (...) et que d'autre part il y aura toujours (...) une tension entre la personne et la société. Ce paradoxe, cette tension, ce conflit sont, eux aussi, quelque chose de naturel et d'inévitable. Leur solution n'est pas statique, elle est dynamique, elle provoque un mouvement et s'accomplit dans un mouvement"³⁴.

Conclusió

Com a conclusió, caldria assenyalar que els tres eixos o línies de força en la concepció antropològica de Maritain, la paradoxa, la tensió i l'antinòmia, estan íntimament relacionats, de manera que a partir de qualsevol d'ells arribem, com una conseqüència lògica, a postular els altres dos.

Tal com indicàvem en la paradoxa inicial, l'home desitja ser Déu perquè és persona, però no pot ser-ho per les seves pròpies forces perquè és individu. En la mesura que és individu necessita de la societat i hi està sotmès com una part, però en tant que persona és un tot que la sobrepassa.

En segon lloc, seguint la tensió, l'home és un ésser bipolar perquè és natural però, alhora, és sobrenatural, és matèria i esperit. En tant que esperit desitja ser Déu, en tant que matèria, no pot ser-ho. Com que és un ésser espiritual vol donar-se a d'altres éssers com ell i per això necessita del grup, però no s'exhaureix en ell, sinó que l'utilitza per a entrar en un altre grup d'una qualitat infinitament més elevada: Déu.

Finalment, a partir de l'antinòmia, l'home està barrejat amb el grup. El necessita com a individu per satisfer les seves necessitats i com a persona per desenvolupar la generositat inscrita en ella, com a mitjà per aprendre a esdevenir Déu, societat perfecta. Però la societat, al mateix temps que reclama l'individu com una part

³⁴ MARITAIN Jacques. *Les Droits de l'homme et la loi naturelle*. op. cit. p.630.

de si, ha de reconèixer la persona com una totalitat que va més enllà, vers Déu.

En qualsevol cas, es tracta d'una reflexió circular. L'home tendeix a ser Déu, i Déu és una societat; la societat no té dret a abusar de l'home perquè aquest està destinat a fondre's en una nova societat que és Déu i, a la fi, com a ésser bipolar, com a individu, necessita la societat per a les seves indigències, i, com a persona, per tal d'esdevenir Déu per participació.

Abstract

A study of the three main central ideas of Maritain's anthropological conception, which are paradox, tension, and antinomy. The paradox: man as a being who naturally desires an ending which is God and which cannot be reached with his own strength. The tension: the bipolar condition of man, both as individual and person, which creates two attractions in conflict. The antinomy: the relationship between man and society. Man surpasses society but needs to submit himself to it. And society must help man to surpass it and to achieve his eternal destination as a person.